

ADRIAN
GOLDSWORTHY

ROMEINSE LEGIOENEN

Een standaardwerk over 's werelds
beste oorlogsmachine: het Romeinse leger

Adrian Goldsworthy

ROMEINSE LEGIOENEN

Een standaardwerk over 's werelds beste oorlogsmachine:

het Romeinse leger

Omniboek

Afbeelding omslag: De Praetoriaanse garde, afgebeeld op een reliëf dat in de vroege tweede eeuw voor Christus in Rome is gevonden.

Afbeelding pagina 1: Een klein bronzen standbeeldje van een Romeins soldaat die een adelaar (*aquila*) draagt. Vanaf de eerste eeuw voor Christus was de adelaar de belangrijkste standaard van een legioen.

© 2013, 2015 Nederlandse vertaling Uitgeverij Omniboek, Utrecht
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl
www.boekenwereld.com

Deze titel is oorspronkelijk gepubliceerd onder de titel *The complete Roman army*.
Published by arrangement with Thames and Hudson Ltd, London.

© 2003 Thames & Hudson Ltd, London

Vertaling Jetty Huisman

Vertaling bijschriften door Marja Taal-van der Linden en Andries de Haan

Omslagontwerp www.garage-bno.nl

Opmaak binnenwerk www.garage-bno.nl

ISBN 9789401900997

NUR 683

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

INLEIDING:	7
Een kort overzicht van de geschiedenis van Rome	7
I HET LEGER TEN TIJDE VAN DE REPUBLIEK	23
De Oorsprong van het Romeinse leger	25
Het legioen bij Polybius	32
De Romeinse marine	42
Triomfen en neergang van het militieleger	49
II HET BEROEPSLEGER	51
Het Romeinse leger na de marianische hervormingen	53
Het leger tijdens het principaat	59
Senatoriale officieren tijdens het principaat	68
Officieren uit de ruitersstand tijdens het principaat	73
Andere officieren: centurio's en lagere rangen	79
III HET DAGELIJKS LEVEN VAN DE ROMEINSE SOLDAAT	87
Een loopbaan in het leger	89
De dagelijkse routine	97
De beloning	111
Vrije tijd	125
Godsdienst	136
Uit het leger	143
Uitrusting	150
Taken in vreedestijd	182
rijksgrenzen	195

IV HET LEGER VOERT OORLOG	209
Op veldtocht	209
Ten strijde	221
Belegeringen	236
V HET LEGER IN DE LATE OUDHEID	251
Veranderingen in het laat-Romeinse leger	253
Soldaten en oorlogvoering in de late oudheid	267
VERKLARENDE WOORDENLIJST	275
DANKBETUIGING	279
PERSONENREGISTER	280
LITERATUURVERWIJZING/ FOTOVERANTWOORDING	282

INLEIDING:

EEN KORT OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS VAN ROME

Volgens de overlevering werd de stad Rome in 753 v.C. gesticht door Romulus. Aanvankelijk was er een koninkrijk, totdat de koningen werden verjaagd en er aan het eind van de zesde eeuw v.C. een republiek werd gevormd. Rome breidde zich geleidelijk uit; het slokte de andere Latijnssprekende gemeenschappen op, en later ook de andere Italische volken, waardoor aan het begin van de derde eeuw v.C. het hele schiereiland ten zuiden van de rivier de Po tot Romes invloedssfeer behoorde. Een lange, moeizame strijd tegen Carthago leverde de eerste overzeese gebieden op, en tegen het midden van de tweede eeuw v.C. had Rome de onbetwiste heerschappij over de gehele mediterrane wereld. De expansie duurde voort, maar de enorme opbrengsten van deze veroveringen zetten de republikeinse regeringsvorm ernstig onder druk, wat resulteerde in steeds meer spanning en geweld. In de eerste eeuw v.C. ontstond een neerwaartse spiraal van burgeroorlogen en opstanden, waaraan pas een einde kwam in het jaar 31 v.C., toen Octavianus, de aangenomen zoon van Caesar, zijn laatste tegenstander uitschakelde.

Octavianus, die zich later Augustus zou noemen, verving de republikeinse staatsvorm door een monarchie naar specifiek Romeinse snit, die we nu principaat noemen. Naar buiten toe presenteerde hij zichzelf als hoogste magistraat en dienaar van de staat, maar in werkelijkheid had hij de macht over alle andere politieke instellingen naar zich toe getrokken, waaronder ook die over de senaat en de volksvergaderingen, en had hij al vroeg tijdens zijn bewind een opvolger aangewezen. Tijdens het bewind van Augustus breidde het rijk zich verder uit, en toen hij in 14 n.C. stierf, had het op veel plaatsen de grenzen bereikt die eeuwenlang in stand zouden blijven, op een aantal uitzonderingen na: Claudius viel in 43 n.C. Britannia binnen en Trajanus annexeerde in 101-106 n.C. Dacië, maar de eerdere grote veroveringen werden niet meer geëvenaard. Tijdens het principaat genoot Rome meer dan tweehonderd jaar stabiliteit; slechts tweemaal gedurende die periode laaide er even een burgeroorlog op toen een keizer stierf zonder erfgenaam.

Dit veranderde in de derde eeuw n.C., toen burgeroorlogen even vaak voorkwamen als tijdens de laatste decennia voor de republiek. Door de bank genomen hield geen enkele keizer het langer dan een paar jaar uit, en de meeste kwamen gewelddadig aan hun eind terwijl het leger zijn krachten verspilte aan interne strijd. Het rijk begon af te brokkelen, waarbij sommige machthebbers slechts aan het hoofd stonden van kleine onderdelen. Die zwakte bood kansen voor omringende landen om het rijk binnen te vallen, en leidde tot veel verliezen. Na verloop van tijd viel het rijk uiteen in een westelijk en een oostelijk deel, beide met een eigen keizer of keizers. De stabiliteit keerde niet voorgoed weer, ook al wisten sommige sterke leiders voor langere perioden van relatieve vrede te zorgen. Toch bleef Rome een sterkere macht dan welke tegenstander ook. Het West-Romeinse rijk ging uiteindelijk in de vijfde eeuw n.C. ten onder, maar het Oost-Romeinse rijk, met Constantinopel als hoofdstad, hield stand tot diep in de middeleeuwen en wist veel van Romes militaire instellingen te behouden.

Het veranderende gezicht van het Romeinse leger

Het Romeinse leger speelde een centrale rol in de geschiedenis van de stad Rome. Het schiep en handhaafde een rijk dat uiteindelijk Europa, Noord-Afrika en het Nabije Oosten omvatte en lang standhield. Het populaire beeld van het leger is dat van een strikt georganiseerde, zeer professionele en gedisciplineerde krijgsmacht, die opmerkelijk modern geleid werd. Dat klopt slechts ten dele en alleen voor bepaalde perioden, maar doet geen recht aan de enorme veranderingen die Romes militaire instituties in de loop van hun eeuwenlange geschiedenis ondergingen. In dit boek komen de belangrijkste drie stadia van het Romeinse leger aan de orde.

Rome groeide geleidelijk aan in omvang en luister – de meeste monumentale gebouwen die vandaag de dag in het Forum te zien zijn, zijn gebouwd tijdens het bewind van de keizers. Oorlogvoering speelde een belangrijke rol in de Romeinse geschiedenis, en veranderingen in de stad veranderden tevens het leger dat de stad moest beschermen.

Romeinse soldaten komen vaak voor in epische films, alhoewel de nauwkeurigheid van zulke reconstructies erg varieert. In deze scène uit de film *Gladiator* rijdt een hoofdofficier tussen linies van legionairs en boogschutters door. Van een afstand lijkt de uitrusting van deze mannen redelijk accuraat weergegeven. De afbeelding laat zien hoe smerig de soldaten eruitzagen tijdens de veldtocht.

De eerste periode is die van de militie uit de midden-republiek (derde tot tweede eeuw v.C.); uit de bronnen van deze periode valt een goed beeld van het Romeinse leger af te leiden. Deze militie bestond uit burgers die zich onder militair gezag schikten voor de duur van een oorlog, waarna ze terugkeerden naar hun burgerleven. De soldaten waren grondbezitters, meestal boeren die genoeg land hadden om zelf wapens en een uitrusting te bekostigen. Het leger was voor hen geen beroep, maar een plicht die ze de staat verschuldigd waren. Het militieleger veroverde Italië, versloeg Carthago en vestigde het gezag van Rome in het gehele Middellandse Zeegebied.

De tweede periode loopt van de eerste eeuw v.C. tot de vroege derde eeuw n.C. en begon met de totstandkoming van het Romeinse beroepsleger. De uitbreiding van het rijk betekende oorlogvoering op steeds grotere afstand van Italië en vereiste dat grote garnizoenen gelegerd werden in de veroverde gebieden. Het militieleger kon niet aan die nieuwe eisen voldoen. De legionair was voortaan geen welvarende boer die korte tijd dienstdeed vanuit een verplichting jegens de republiek, maar doorgaans een arme man die het leger als professie zag. Dit leidde tot een fundamentele verandering in de verhouding tussen leger en staat en maakte de burgeroorlogen mogelijk die de ondergang van de republiek betekenden. Ten slotte zorgde Augustus ervoor dat het leger slechts aan hemzelf en zijn familie trouw verschuldigd was, een gewoonte die zijn opvolgers overnamen. Tijdens het principaat bereikte het leger het toppunt van efficiëntie, en het rijk zijn grootste omvang, waarna het Romeinse gezag werd bestendigd. In deze periode lijkt het Romeinse leger het meest op het algemeen verbreide beeld ervan.

De laatste periode (derde tot vijfde eeuw n.C.) beslaat de late oudheid. In deze fase kreeg het beroepsleger steeds meer met bedreigingen van buitenaf te maken, terwijl voortdurende burgeroorlogen het verzwakten. Er werden nieuwe soorten legereenheden en uitrustingen ingevoerd, en het leger wist zich daaraan maar met moeite aan te passen. Ondanks deze veranderingen bleef er veel ongewijzigd; de verschillen tussen het leger van de midden-republiek en dat van het principaat waren groter dan die tussen dat van het principaat en de strijdkrachten van het late keizerrijk.

Bronnen

Het Romeinse leger mag dan enorm lang hebben bestaan, het is ook al lang verleden tijd. De sporen die het heeft achtergelaten bestaan slechts uit resten van legerbases en forten, overgebleven fragmenten van de uitrusting en verslagen van veldtochten in Romeinse en Griekse geschriften. Samen vormt dit alles behoorlijk wat bronnenmateriaal op basis waarvan we de instituten en de dagelijkse gang van zaken in het Romeinse leger kunnen reconstrueren, maar ieder soort bron brengt wel zijn eigen interpretatieproblemen met zich mee. Het is goed de aard van de bronnen eerst kort te bekijken.

1 Geschreven bronnen

De Romeinse geschiedschrijvers hielden zich vooral bezig met politiek en oorlogvoering. Geschiedschrijving was in de eerste plaats een vorm van literatuur. Men stelde er dan ook hoge stilistische en retorische eisen aan, zelfs als dat ten koste ging van de nauwkeurigheid. Vandaar dat verslagen van een leger op veldtocht vooral gaan over dramatische gebeurtenissen, zoals veldslagen en belegeringen. Bovendien verwachtten ontwikkelde lezers van historische teksten er bepaalde literaire thema's of standaardsituaties in aan te treffen (zogenoemde *topoi*). In het gunstigste geval betekende dit dat een schrijver de keuze maakte alleen bepaalde gebeurtenissen op te nemen, in het ongunstigste geval verzon hij gewoon iets. We hebben dan ook veel verslagen van veldslagen, maar over de dagelijkse gang van zaken en minder spectaculaire activiteiten als grenspatrouilles, handhaving van de orde en het leger in vredestijd is minder geschreven.

Een ander gevolg van het belang dat de geschiedschrijvers in de oudheid aan stijl en leesbaarheid hechtten, is dat er niet veel technische informatie wordt gegeven. Ook topografische beschrijvingen zijn, zelfs als het om belangrijke aspecten van een bepaalde veldtocht gaat, meestal summier en vaag. Gedetailleerde informatie over uitrusting, organisatie, tactiek en logistiek van het leger is bijzonder zeldzaam, en wat er is, is vaak fragmentarisch of bestaat uit niet meer dan een zijdelingse opmerking van een auteur. Sommige schrijvers zullen dit soort informatie hebben weggelaten omdat ze die bij hun lezers bekend veronderstelden. Zo

vertelt Julius Caesar, die ons een waardevol verslag heeft nagelaten van de veldtochten van zijn eigen leger, ons bitter weinig over de opbouw van zijn legioenen of over hun wapens. Hij vermeldt zelfs nergens dat zijn mannen lichaamspantsers droegen, terwijl we uit andere bronnen weten dat dat wel zo was.

Hieronder volgt een bespreking van de belangrijkste literaire bronnen voor de drie perioden. Deze hebben alle hun bruikbaarheid en beperkingen.

De belangrijkste bron voor het leger van de midden-republiek is die van de Griekse historicus Polybius, die zijn werk omstreeks 140 v.C. schreef. Polybius was zelf soldaat geweest, maar werd als krijgsgevangene naar Rome gestuurd. Daar raakte hij bevriend met de Romeinse generaal Scipio Aemilianus, met wie hij het beleg van Carthago in 147-146 v.C. meemaakte. Polybius beschrijft de Romeinse legioenen in deze periode tot in detail, inclusief organisatie, uitrusting en de indeling van hun tijdelijke legerkampen. Een andere belangrijke bron voor deze periode is die van de Romeinse geschiedschrijver Livius, aan het eind van de eerste eeuw. Voor details over het leger is hij een veel minder betrouwbare bron. Overige goede bronnen voor deze periode zijn de werken van de Griekse historicus Appianus en Plutarchus, een biograaf, beiden uit het begin van de tweede eeuw n.C. Hun teksten maken soms gebruik van vroegere bronnen die niet bewaard gebleven zijn.

Een poort die deel uitmaakt van de Romeinse vesting in Saalburg (Duitsland) die in de negentiende eeuw volledig gereconstrueerd is. Dergelijke projecten zijn onvermijdelijk een combinatie van feiten die door opgravingen ontdekt zijn en een flinke dosis giswerk. De torens aan weerskanten van de poort waren in werkelijkheid waarschijnlijk hoger.

De Gallische oorlog, het werk dat Julius Caesar schreef over zijn veldtochten in Gallië en de burgeroorlog, is van onschatbare waarde als bron voor het oorlogvoerende leger. Tacitus schreef aan het begin van de tweede eeuw n.C. en levert gedetailleerde informatie over het leger ten tijde van het vroege principaat. De Joodse historicus Flavius Josephus, die tegen Rome had gevochten tijdens de Joodse opstand van 66 n.C. voordat hij overliep naar de andere kant, biedt een nauwkeurig verslag van één enkel conflict, maar ook een algemener beschrijving van het leger, een tegenhanger van Polybius' tekst over het republikeinse leger.

Er zijn niet veel literaire bronnen waarin het leger uit de tweede en de derde eeuw n.C. wordt beschreven, en ze zijn doorgaans niet erg betrouwbaar. Ammianus Marcellus biedt een uitzonderlijk gedetailleerd verslag van omvangrijke invasies en belegeringen, maar ook van enkele kleinere invallen uit de vierde eeuw. Ammianus was zelf stafofficier en ooggetuige van enkele door hem beschreven gebeurtenissen.

CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE ROMEINSE OORLOGEN

v.C.

- 753 Rome gesticht door Romulus, volgens de traditie
- 509 Tarquinius Superbus, de laatste koning van Rome, wordt verdreven, volgens de traditie
- 396 Romeinse soldaten krijgen voortaan soldij
- 390 Galliërs plunderen Rome
- 280-275 Oorlog met koning Pyrrhus van Epirus
- 264-241 Eerste Punische Oorlog
- 225 Gallische leger valt binnen en wordt verslagen bij Telamon
- 218-201 Tweede Punische Oorlog
- 214-205 Eerste Macedonische Oorlog
- 200-196 Tweede Macedonische Oorlog
- 192-189 Romeins-Syrische Oorlog met Seleuciden onder koning Antiochus III
- 172-167 Derde Macedonische Oorlog
- 149-146 Derde Punische Oorlog
- 112-106 Oorlog met koning Jugurtha van Numidia
- 105 Cimbren en Teutonen vernietigen een groot Romeins leger bij Arausio
- 102 Marius verslaat Teutonen bij Aquae Sextiae
- 101 Marius en Catulus verslaan Cimbren bij Vercellae
- 91-88 De Bondgenotenoorlog, de laatste grote opstand van Romes Italiaanse bondgenoten

- 88 Sulla trekt met zijn legioenen op naar Rome
- 88-85 Eerste Mithridatische Oorlog
- 83-82 Sulla wint burgeroorlog
- 83-82 Tweede Mithridatische Oorlog
- 74-66 Derde Mithridatische Oorlog
- 73-70 Opstand van Spartacus
- 58-50 Caesars Gallische veldtochten
- 55 Caesars eerste inval in Britannia
- 54 Caesars tweede inval in Britannia
- 53 Crassus verslagen en gedood door de Parthen onder aanvoering van Surenas bij Carrhae
- 52 Gallische opstand onder leiding van Vercingetorix
- 49-45 Burgeroorlog tussen Caesar en Pompeius
- 44 Caesar(s) vermoord door samenzwering onder leiding van Brutus en Cassius
- 44-31 Periode van burgeroorlogen, eerst tussen aanhangers van Caesar en de samenweerders, vervolgens tussen Marcus Antonius en Octavianus
- 31 Marcus Antonius verslagen door Octavianus in de zeeslag bij Actium. Octavianus (niet lang daarna Augustus genoemd) wordt feitelijk alleenheerser van het Romeinse principaat van Augustus (27 v.C.-14 n.C.)
- 16-15 Verovering Keltische stammen in de Alpen
- 12-7 Verovering van Pannonia en Germania

- n.C.
- 6-9 Grote opstand in Pannonia
- 9 Grote opstand in Germania. Varus en Legiones XVII, XVIII en XIX in hinderlaag gelokt en afgeslacht in het Teutoburgerwoud

De Julisch-Claudische dynastie: Tiberius, Caligula, Claudius en Nero

- 14-37 Principaat van Tiberius
- 14-16 Oorlog met Arminius
- 37-41 Principaat van Gaius (Caligula)
- 41-54 Principaat van Claudius
- 43 Invasie van Britannia
- 54-68 Principaat van Nero
- 60-61 Opstand van Boudicca in Britannia
- 66-74 De Joodse opstand
- 68-69 Burgeroorlog (het 'Vierkeizerjaar'). Galba, Otho en Vitellius grijpen kort na elkaar de macht, maar Vespasianus wint ten slotte de oorlog

De Flavische dynastie: Vespasianus, Titus en Domitianus

- 70-79 Principaat van Vespasianus
- 70 Jeruzalem ingenomen na een lange belegering
- 73-74 Massada belegerd
- 79-81 Principaat van Titus
- 81-96 Principaat van Domitianus
- 85-89 Oorlog met koning Decebalus van Dacië
- 96-98 Principaat van Nerva
- 98-117 Principaat van Trajanus
- 101-102 Trajanus' Eerste Dacische Oorlog
- 105-106 Trajanus' Tweede Dacische Oorlog
- 113-117 Trajanus' Parthische Oorlog
- 117-138 Principaat van Hadrianus
- 122 Bouw Muur van Hadrianus wordt begonnen
- 131-135 Bar Kochba-Opstand in Judea
- 138-162 Principaat van Antoninus Pius
- 140-143 Bouw Muur van Antoninus wordt begonnen
- 161-180 Regering van Marcus Aurelius
- 162-166 Oorlog met Parthia en overwinning door Lucius Verus, mederegent van Marcus
- 167-180 Vrijwel onafgebroken oorlog met Germaanse stammen langs de Donau
- 180-192 Regering van Commodus
- 193-197 Burgeroorlog, uiteindelijke zege voor Severus
- 197-208 Regering van Septimius Severus
- 211-217 Caracalla's bewind eindigt als hij wordt vermoord, waarop een periode van burgeroorlog volgt.
- 222-235 Regering van Severus Alexander
- 235-238 Regering van Maximus tot hij wordt vermoord
- 238-244 Regering van Gordianus III tot hij wordt vermoord
- 244-249 Regering van Philippus I Arabs, tot hij op het slagveld wordt gedood door Decius
- 249-251 Regering van Decius tot hij wordt verslagen en gedood door de Goten bij Forum Trebonii. Opnieuw burgeroorlogen
- 253-260 Regering van Valerianus tot de Perzen hem gevangennemen
- 260-268 Regering van Gallienus tot hij vermoord wordt
- 268-270 Regering van Claudius II 'Gothicus' tot hij ziek wordt en sterft
- 270-275 Regering van Aurelianus. Drukt de opstand van koning Zenobia van Palmyra de kop in. Wordt door zijn officieren vermoord
- 275-276 Regering van Tacitus
- 276-282 Regering van Probus tot hij wordt vermoord
- 284-305 Regering van Diocletianus en de instelling van de tetrarchie. Het Rijk wordt officieel verdeeld in een westelijk en een oostelijk rijk, elk met een 'senior-augustus' en een 'junior-caesar'. Diocletianus trad af, maar het stelsel heeft niet lang gefunctioneerd.

- 306 Constantius, augustus van het westen, sterft in York. Het leger wijst zijn zoon Constantijn als keizer aan
- 312 Constantijn verslaat zijn rivaal Maxentius in de slag bij de Milvische brug buiten Rome en wordt keizer van het westen
- 324-337 Regering van Constantijn (de Grote) als onbetwist leider van het hele Rijk. Hij zorgt voor officiële erkenning van het christendom
- 337-360 Oorlog met Perzië
- 357 Julianus Apostata (caesar van het westen) verslaat de Alemannen in de slag bij Straatsburg
- 363 Julianus valt Perzië binnen
- 394 Overwinning door Theodosius in de Slag aan de Frigidus
- 410 Visigoten onder leiding van Alaric nemen Rome in
- 429 Vandalen vallen Afrika binnen
- 451 Aetius weet het offensief van Attila de Hun bij Châlons (Campus Mauriacus) af te slaan
- 469-478 Visigoten vallen Spanje binnen
- 476 De laatste keizer van het West-Romeinse Rijk, Romulus Augustus, wordt afgezet door Odoaker die het Ostrogotische Rijk in Italië sticht
- 502-506 Oorlog met Perzië
- 526-532 Oorlog met Perzië
- 533-554 Keizer Justinianus probeert Noord-Afrika en Italië te heroveren

Na zijn overwinning op Dacia (het huidige Roemenië) in 106 na Christus liet keizer Trajanus een nieuw Forum bouwen in Rome. Centraal daarin kwam de Zuil van Trajanus, waarop oorlogsscènes te zien zijn. Hoewel gestileerd, geeft de zuil een gedetailleerd beeld van het Romeinse leger op campagne in de vroege tweede eeuw na Christus. In dit tafereel zijn Romeinse legionairs te zien, gekleed in het bekende borstharnas, terwijl zij een pontonbrug oversteken. Links worden zij gadegeslagen door de geest of de god van de rivier. Rechts zijn de vele standaards te zien.

‘Op het moment is dit de beste verhandeling
over het onderwerp in één boek’

The Historian

Het Romeinse leger was waarschijnlijk de meeste succesvolle krijgsmacht ooit. Tot onze tijd was geen leger zo strak georganiseerd en zo indrukwekkend tactisch en strategisch geschoold. Overal staan nog monumenten die herinneren aan hun macht en superieure technische vaardigheden. De Romeinse legioenen vochten en overwonnen in Afrika, Azië en Europa. En als de Romeinse krijgsmacht een krachtige legerleiding zou hebben behouden, en niet verdeeld zou zijn geraakt, dan waren de legioenen nooit verslagen...

Bestsellerauteur en krijgshistoricus Adrian Goldsworthy beschrijft in dit boek niet alleen het oude keizerlijke leger, maar ook de burgermilities van de republiek en de latere strijdkrachten van het rijk.

Hij doet dat pakkend en beschrijvend, met behulp van talloze illustraties, kaarten van beslissende veldslagen en legendarische commandanten. Aan de hand van antieke bronnen en archeologische vondsten geeft de auteur ook een impressie van het leven van de gewone legionair, in vrede en in oorlog.

ADRIAN GOLDSWORTHY (1969) publiceerde zeer succesvolle romans en historische werken over de klassieke oudheid zoals *Augustus*, *Caesar* en *De val van Rome*. Voor hij fulltime auteur werd, doceerde hij in Cardiff en Londen. Hij promoveerde in Oxford op de oorlogsvoering van het Romeinse leger.

www.omniboek.nl

Omniboek